

ФІЛОСОФІЯ І ВИНО: ПОШУК ЄДНОСТІ**Лідія Сафонік**

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, filos@franko.lviv.ua*

Розглянуто феномен вина як предмет філософського дослідження. У статті наголошено що вирощування винограду та виготовлення вина мало потужну цивілізаційну силу. Доведено, що вино і філософія мають симбіотичні відносини, що видно з історико-філософського аналізу. Підкреслено, що відчуття втіхи і насолоди мали надзвичайно сильний вплив на формування нашого когнітивного та афективного механізму. Вино відображає дух товарищескості та великодушності, а отже розмова про вино створює та підтримує соціальні зв'язки, спонукає людей ділитися своїми сприйняттями сенсорних особливостей.

Ключові слова: вино, філософія, людина, цивілізація, насолода, смак, відчуття

Фріц Олгоф, доктор філософії університету Західного Мічигану поставив одне досить цікаве запитання, а саме чи можемо вважати вино предметом філософського дослідження. Як зазначив Фріц Олгоф, “існує велика відмінність між вином як засобом, що сприяє товариському спілкуванню, і вином самим по собі як предметом, гідним філософських досліджень”. [1. С. 12] Отже, завданням запропонованої статті є зробити спробу розглянути вино як предмет філософської уваги та показати, що розмова про вино створює та підтримує соціальні зв'язки, спонукає людей ділитися своїми сприйняттями сенсорних особливостей.

Відзначимо, що проблема вина як феномену гідного уваги філософів досліджувалася грецькими філософами: Сократом, Платоном, Арістотелем, кіренаїками, епікурейцями та стоїками. Додамо, що проблема вина як символу крові Ісуса Христа піднімалася у ранньохристиянській філософії, подальшого дослідження цей феномен здобув у сучасній американській філософії, зокрема назвемо такі імена, як Фріц Олгоф, Фредерік Адольф Паола, Джон Ділворт, Кент Бах, Джон В. Бендер, Дуглас Бернем, Джастін Вейнберг, Джордж Гейл, Джеймі Гуд, Орлі Ешенфельтер, Річард Е. Квандт, Адрієнна Лерер, Кіт Лерер, Кевін В. Свіні, Оле Мартін Скіллеос, Гаррольд Таррент, Стів Чартерз та інші.

Насамперед зазначимо, що у розвитку людства вирощування винограду та виготовлення вина мало потужну цивілізаційну силу. Бажання людини опікуватися виноградною лозою змушувало її надовго або назавжди відмовитися від кочівного способу життя, оскільки плекання лози потребувало від людини кропіткої роботи, а саме обрізання взимку, формування стебла, куштування, щоб визначити стиглість плодів, збирання врожаю і відповідно виготовлення самого вина.

З цілковитою відповідальністю можна стверджувати, що людина, яка навчилася вирощувати виноград, а надалі виготовляти вино стояла на досить високому щаблі духовного розвитку, адже ця людина не просто забезпечувала себе необхідними продуктами харчування, а плекала виноградну лозу і творила з неї диво, а отже сам процес виноробства викликав подив, захоплення і спонукав древні народи вважати вино священним. До цього часу вино несе на собі глибоку символіку крові Ісуса Христа, яка набула глибокого тлумачення в християнській та іудейській релігійній практиці.

Мета написання статті полягає у завданні показати значний вплив вина на формування механізму нашого когнітивного та афективного мислення та сприйняття, а отже довести, що вино і філософія як дві найпотужніші цивілізаційні сили мають значний вплив на розвиток людства в цілому.

Фріц Олгоф зазначає і з ним неможливо не погодитися, що “вино і філософія віддавна мали симбіотичні відносини, які зародилися ще за часів появи і вина, і філософії”. [2. С. 19] Значимо, що безпосередній зв'язок вина і філософії мав місце на так званих симпозіумах, на яких збиралися античні філософи, де пили вино, яке безумовно сприяло виникненню та

розвитку філософських бесід, а отже сприяло духу товарищескості та привітності. Всім відомо, що древні греки виготовляли темне червоне, дуже густе і солодке вино, яке греки розбавляли водою в чашах, які називали кратерами, правда пити вино заборонялося дітям, жінкам і рабам.

Найпершою якістю вина греки називають медово-солодке, а саме в “Іліаді” вино такої якості називають словом “melieid”, “медове вино” згадується для узливання та піднесення духу Гектора. Ймовірно для греків солодкість вина збільшувала його спокусливість. Доречно зауважити, що вони розуміли і всю шкоду, яку може принести надлишок спожитого вина. Так, у персонаж Платонового діалогу “Бенкет” Павсаній закликає друзів пити небагато, оскільки пияків очікують страждання після тривалої п'ятики. Сократ закликає друзів не піддаватися напоєві, а контролювати його. Наслідком зловживання вином, як ми бачимо з Бенкету є небажані діти, свідченням чого є Бог достатку Порос, який впився божественним нектаром і Богиня бідності Пінія, яка скористалася нагодою, наданою його сп'янінням, і зачала дитину (як результат народився Бог Ерос, який то п'яний, то тверезий, то веселий, то сумний, то добродушний, то злий; можна сказати, що досить невірніважена особа). Алквіад, один з героїв Бенкету говорить про те, що результатом глибокого сп'яніння може бути небажана відвертість, що може належати до одного з найприкріших наслідків такої поведінки з вином [2. С,177]

Ймовірно Платон засуджує пияків в “Державі”, називаючи їх місто містом Свиней, де живуть люди, які потурають своїм бажанням і не дивно, що філософ засуджує надуживання вином і з огидою говорить про philoinos (“винолюба”), які вітають будь-яку нагоду випити. (475a), правда в іншому місці твору Платон згадує про вино як звичайну і необхідну річ поруч з такими речами повсякденного життя як хліб, одяг і сандалі (372a).

У “Законах” Платон наголошує про потребу запровадження та регулювання уживання вина на інституційному рівні, а саме не дозволяти упиватися вином тим, хто відносно молодий і поступово збільшувати споживання вина, і забезпечувати потребу у випивці старшим чоловікам, які можуть найкраще контролювати його дію. На думку Платона старші чоловіки найбільше потребують вина, оскільки це дозволяє їм почуватися розкуто і саме тому держава має іти їм на зустріч. Правда, у “Законах” Платон підкреслює, що впиватися вином вартує лише на святах Діоніса, Бога цього напою (755 D), але службові мужі можуть узагалі не вживати вина (675-с). Отже, вино – це дарунок Богів, але в місті, де проживають громадяни, чеснота для яких є основою життя, політикам необхідно контролювати кількість спожитого вина та середовище споживання.

Доречно відзначити, що згідно критської міфології вино дано нам як pharmakon (“ліки”), що ілюструє двояку природу напою; можна лікуватися, а можна і загубити своє здоров'я. Поміркованість - це одна з чотирьох головних чеснот, про яку говорить Платон, а решта – це справедливість, сміливість і мудрість. Данте Аліг'єрі говорить про те, що ненажерливих карають у третьому колі пекла і на шостій терасі чистилища, а поміркованих винагороджено у сьомій сфері раю.

Як нам відомо, рівновага посідає чільне місце в китайській філософії, де протилежними силами є інь та ян. Отже, інь – це п'тьма, а ян – це світло; інь – це спокій, ян – діяльність; інь – матерія, ян – енергія; інь – вода, ян – вогонь, інь – жінка, Ян – чоловік. Саме на рівновазі двох начал і побудована традиційна китайська медицина (акупунктура та травознавство).

Найвідоміший античний гедоніст Арістип висловлюється так “...краща доля не в тому, щоб утримуватися від насолод, а в тому, щоб володарювати над ними, не підкоряючись їм”. [5. С,351] Правильним буде твердження, що древні греки швидше за все є гедоністами, пошук задоволення вважається природним явищем. Як ми бачимо Платон здебільшого був проти прямолінійного гедонізму, хоч і визнавав, що певні види насолоди мають цінність. У своїй останній праці “Філеб” він навмисно поставив чисті насолоди наприкінці списку того, що сприяє доброму життю. (66с-д) Отже, місце вина в “доброму житті” річ очевидна. Вино швидше за все доповнювало відчуття щастя людини, але при цьому споживання тільки одного вина не робить людину щасливою і не сприяло її щастю. Звісно можна поставити запитання “Чи може вино зробити людину щасливішою”. Безумовним є те, що греки

переконані, що пити добре вино є річчю приємною, але щодо судження щодо щастя людини були досить обережні. Вони уникали називати людину щасливою доки не мали змоги оцінити пройдений нею життєвий шлях. Очевидним є те, що вино, добра їжа, сексуальні насолоди цілковито узгоджуються з гедоністичним способом життя. Гарне товариство сприяло отримуванию насолоди від вина і приємного спілкування. Власне вино сприяло тому, що бесіда текла задушевно-тепло, невимушено і приємно, адже саме слово *symposium* означає випивку в товаристві.

Гарольд Таррент припускає, що стоїки засуджували потяг до насолоди, яку вони називали *patbos* як ірраціональну реакцію, проте людина стоїка здатна була пережити почуття захвату, яке вони називали *сбага*, а отже можна прийняти те, що древні стоїки мали змогу оцінити переваги доброго вина і не оминали нагоди покуштувати ним.[7. С, 40]

Епікурейці усвідомлювали, що насолода через край спустошує душу людини, призводить до страждань, а отже слід бути обачним. Помірковане пиття, яке порадив учасникам бенкету лікар Еріксімах є приписом завжди уникати сп'яніння. Вино, яке стало ціллю життя людина – це вже кара, а постійно п'яна людина викликає огиду і засудження, адже між легким сп'яніння і тяжкою пиятикою лежить глибока прірва.

У діалозі “Федон” ми зустрічаємо такі рядки “...спокійна за свою душу повинна бути та людина, яка протягом цілого життя нехтувала тілесними втіхами і не дбала про коштовності та прикраси, бо ж вони можуть радше зашкодити, аніж принести користь, зате тяглася до знань, шукала в цьому насолоду й прикрасила душу не чужими, а власними оздобами – стриманістю, справедливістю, мужністю, шляхетністю і правдою”. [8. С,289].

Грекам не чужий здоровий егоїзм, адже в Платоновому діалозі Федон, Сократ закликає дбати про самих себе “і тоді, хоч би що ви робили, вийде на добро і мені, і моїм рідним, і вам самим”[8. С,290]. Платон устами Сократа впевнений у тому, що здатність допомагати іншим значною мірою залежить від здатності дбати про самого себе. [8. С, 290]. Щастя друзів обходило греків лише тією мірою, якою він сприймав їх як часточку свого Я.

На симпозіумах завжди більш багатший товариш пригощав вином усіх інших. Греки з радістю приймали частування, оскільки ніхто нічого не буде робити, якщо йому це є неприємним, а саме тому частування і бесіда відбувалася легко і невимушено. Така позиція домінує в європейському світогляді, що є природним, адже грецька культура лежить в підмурівках сучасної європейської цивілізації.

Правдивим є те, що греки були залюблені у гарну бесіду з чудовим вином, але явища алкоголізму в Греції ми не зустрічаємо. До відома чистий спирт отримали араби в 6-7 столітті і назвали його “аль коголь”, що в перекладі “одурманюючий”. Першу пляшку горілки виготовив араб Рагез у 860 році. Саме з цього часу збільшилася перегонка вина з ціллю отримання спирту, що різко збільшило пияцтво. У результаті пророк мусульманської віри Мухаммед (Магомет) заборонив вірним споживати алкоголь. Заборона увійшла у звід мусульманських законів Коран. Правда культура вина процвітала і оспівувалася віршах арабських філософів і поетів. До прикладу згадаємо чудові вірші Омар Хаяма.

Плекати в душі лиш смуток – злочин,
Доки не прочитана вся книга насолоди.
Лови ж бо радості і з жадібністю пий вино.
Життя коротке, як не жаль
Летять його миттєвості

Правда Омар Хаям застерігає нас від зловживань вином:

Йшов тверезий я – шукав веселоців і вина
Бачу, мертва троянда: суха й почорнівши
“О, нещасна! У чому ти провинилася?”
“А була я занадто весела і п'яна”

У Західній Європі, згідно легенди, операцію одержання спирту шляхом сублімації вина, здійснив італійський чернець Валентиус, скуштувавши напій він заявив, що він робить старого молодим, стомленого бадьорим, а сумного веселим. Картини пияцтва можемо спостерігати на полотнах голландських, італійських, іспанських, німецьких живописців. Згадаймо злочинне споживання корінних народів Америки, жителів Крайньої Півночі.

Відзначимо, що вживання вина з метою придати товариській бесіді невимушеності, є близьким філософії, але важко уявити філософа, який втратив свою гідність у чарці горілки. Горілка – це напій, не Божий, а диявольський, як зазначає Мартін Лютер. Чи можна упитися вином? Швидше за все з вина людина починає свій пияцький шлях і на перших порах здатна ще отримувати насолоду від букету вина, а саме смаку, запаху, а згодом переходить до вживання міцних напоїв, які не несуть з собою нашарування приємності від легкого сп'яніння, така людина переважно шукає важкого сп'яніння.

Доброчесність утримання передається від грецької філософії в християнську етику і стає одним з чотирьох кардинальних чеснот. Пияцтво, з іншого боку, вважається проявом ненажерливості, одним з семи смертних гріхів, про які говорить Григорій Великий в 6-му столітті.

Іоанн Златоуст в слові на 1-е Тимофію 5:23 підкреслює чесноту помірності і додає, що біблійне розуміння в питанні вина дуже важливе у суперечці з еретиками і незрілими християнами, які стверджують, що вино чуже церкві. Він наголошує на поміркованості і закликає: "Хай не буде пияцтва, бо вино діло Боже, а пияцтво робота диявола...". Отже, згідно християнства вино – це дарунок Бога людям, але непомірність – гріх.

Занепад Римської імперії приніс з собою значне падіння виробництва та споживання вина в західній і центральній Європі, але у візантіївців збереглася практика виноградарства і виноробства.

Середньовічні ченці відомі як найкращі творці пива і вина, вони споживали пиво і вино як щоденний продукт харчування, їм дозволялося випити близько п'яти літрів пива в день, а також пити пиво (але не вино) під час постів. Бенедикт Нурсійський (6 століття після Н.Х.), який сформулював правила чернечого ордену бенедиктинців віддає перевагу тому, що ченці повинні відмовитися від пива і вина, але ченці того часу вважали такі правила занадто обтяжливими. Таким чином, він пропонує обмежити споживання вина в межах півлітра в день. Правда, він вважає, що стриманість є кращим шляхом для тих, хто обраний Богом. Тома Аквінський, домініканська монах і "Доктор Angelicus" католицької церкви, каже, що помірність у вині достатня для порятунку, але для ченців вимагає цілковитої стриманості, правда під час обряду Євхаристії вино набуває особливої символіки.

Як можемо бачити, церква не виступає за цілковите утримування від споживання вина, оскільки - це один з дарунків Божих, але рекомендує бути поміркованими у споживанні алкоголю. Нагадаємо собі, що на зорі становлення християнської віри деякі представники церкви вимагали відмовитися від вина як символу крові Христа під час ритуалу Євхаристії на користь води, але ця позиція не отримала підтримки. Будемо солідарні з думкою Фредеріка Адольфа Паоли, що "поміркованість можна розуміти як середину між крайнощами надмірного споживання і цілковитого утримування". [11. С, 92] Автор праці "Винний доктор" додає: "Але визначення, яким має бути помірне або помірковане вживання для конкретного індивіда, іншими словами, з'ясування, що буде для нього поміркованим уживанням алкоголю, - потребує додаткового індивідуалізованого дослідження, яке залежить від багатьох чинників, зокрема віку індивіда, статі (якщо йдеться про жінку – стадія вагітності), розмір тіла, стану здоров'я, професії й родинної історії". [11. С,92] Він наголошує на тому, що споживачам вина "притаманна тенденція вести здоровіший спосіб життя (дієта, ставлення до куріння), мати кращу освіту і вищий соціально-економічний статус, ніж їхнім колегам, що жлукт ять пиво і цмулять горілку" [11. С, 85]

Що дає людині вино, яке є її супутником впродовж існування людської цивілізації? Мені надзвичайно подобаються слова щодо пояснення потужності впливу вина в людському житті Джона Ділворта, доктора філософії в університеті Західного Мічигану, де він спеціалізується з філософії мистецтва, філософії мислення і когнітивної науки. Він висловлюється так: "Алкоголь перетворює тверезе, прозаїчне сенсорне сприйняття в менш стримане, трохи галюциногенне сприйняття, в якому когнітивна система питця обертається в систему, яка більше піддається поривам і навіюванню. За таких умов критичні риси індивіда вивірюються і йому стає доступний ширший діапазон афективного і когнітивного дослідження, до якого його Я в звичайних умовах було б нездатне". [12. С, 107]

Джон Ділворт продовжує свою думку: “Алкоголь у вині забезпечує своєрідний дозвіл, або вхідний квиток, на право ввійти в паралельний світ, де – за термінологією Іммануїла Канта – може відбутися вільна гра уяви”. [12. С, 107]. Безумовно сам автор розуміє, що таке пояснення, безперечно є надміру спрощене, проте наголошує на факторі, яким не слід нехтувати; людське відчуття втіхи, привабливості, насолоди мали великий вплив на еволюційний розвиток людини, оскільки сприяли поведінці, що забезпечувала виживання, наприклад, перемогу над ворогами. Відчуття втіхи і насолоди мали надзвичайно сильний вплив на розширення нашої свідомості, а саме допомагали сформуватися нашим когнітивним та афективним механізмам.

На певному етапі сформованості когнітивних та афективних механізмів у людини з’являється змога використати їх під час розваг, художній діяльності та гри (у тому числі і сексуальної). Джон Ділворт наголошує, що такі “відпочинкові види діяльності мають опосередковане значення для підтримки і збереження психічного здоров’я і когнітивної здатності...”. [12. С, 101] Отже, появі вина посприяли потреба людини в наповненості своєї свідомості інтенсивністю відчуттів широкого розмаїття та цивілізаційні мотивації людини, нерозривно пов’язані з ними. Філософ підкреслює, що “створіння нездатні до інтенсивних відчуттів... не виживають” [12. С, 101]. У висновку зазначимо, що такі риси як допитливість, цікавість, які зокрема були спрямовані на пошук нових смаків, а отже сенсорних відчуттів, мали вирішальне значення у цивілізаційному становленні людини.

Незаперечним є те, що музика, театральні вистави, танці, живопис, філософія здатні забезпечити більш ширший діапазон змістовних відчуттів, ніж повсякденне сприйняття. Гарне вино здатне ще більше інтенсифікувати образне сприйняття філософа або митця, розкрити ширші діапазони для відчуття світу. Звісно, що ми не аналізуємо захоплення винами оцтової природи та індивідів, для яких пиятика є сенсом життя. Вино може приносити насолоду чи навіть породжувати пристрасть.

Філософу тема вина цікава тим, що отримуючи насолоду і навіть захват, він навчається розуміти цей феномен, пояснювати і викладати. Кент Бах підкреслює філософічність цього напою, оскільки вино “...відображає дух товаришкості та великодушності...”. [13. С,127] Фріц Олгоф пропонує нам не забувати “про втіху і радість, що додає вино до нашого життя”, а отже потребує більшої філософської уваги. [1. С.20]

1. Фріц Олгоф. Садіння виноградників. Вступ /Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 19-33.
2. Платон. Избранные диалоги. – Москва.: Издательство “Художественная литература”, 1965. – С. 118-185
3. Платон. Держава /перекл.. Дз.Коваль /. – Київ. Основи, 2000. - 327с.
4. Платон Закони. – Москва.: Издательство “Мысль”, 1994. – С.71-438 (Российская Академия наук институт философии).
5. Таранов П. С. 500 шагов к мудрости: в 2-х т. – Донецк: Сталкер, 1996. – 464 с.
6. Платон. Філеб Москва.: Издательство “Мысль”, 1994. – С.7- 221 (Российская Академия наук институт философии).
7. Гарольд Таррент. Вино в античній Греції. Деякі платонівські роздуми /Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 33-49.
8. Платон. Федон /Діалоги /Пер. З давнього. – Київ.: Основи, 1999. – С. 234-293.
9. Омар Хаям
10. Фредерік Адольф Паоло. In Vino Sanitas /Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 79-97.
11. Джон Ділворт. Гм-м-м...ні, ага! Образне і аналітичне сприйняття вина. /Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 97-133.
12. Кент Бах. Розмови про вино. /Вино і філософія. Симпозіум думки і келиха. – К.: Темпора, 2010. – С. 133-131.

Лидия Сафоник

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
вул. Университетска 1, м. Львов 79000, Украина, filos@franko.lviv.ua*

Рассмотрено феномен вина как предмет философского исследования. В статье акцентируется внимание на том, что выращивание винограда и изготовление вина имело великую цивилизационную силу. Доведено, что вино и философия имеют симбиотические отношения, что подтверждено историко-философским анализом. Подчеркнуто, что чувство удовольствия и наслаждения имели чрезвычайно сильное влияние на формирование нашего когнитивного и аффективного механизмов. Вино отображает дух дружественности и великодушности, таким образом разговоры о вине создают и поддерживают социальные связи, призывают людей делиться своими восприятиями сенсорных особенностей.

Ключевые слова: вино, философия, человек, цивилизация, наслаждение, вкус, чувство

WINE AND PHILOSOPHY: SEARCHING THE UNITY

Lydia Safonik

*Lviv National University named after Ivan Franko
1 Universitetskaya st., Lviv 79000, Ukraine, filos@franko.lviv.ua*

We consider the phenomenon of wine as a subject of philosophical inquiry. The article stressed that growing grapes and making wine had a strong civilization force. The wine and philosophy have a symbiotic relationship that can be seen from historical and philosophical analysis. The sense of comfort and pleasure had very strong influence on the formation of our cognitive and affective mechanisms. The wine reflects the camaraderie and generosity, so it can be considered as philosophical drink.

Key words: wine, philosophy, people, civilization, sobriety, sweetness, taste, feeling